

Tadeusz Fitych

Pierwsze środowisko życia Antoniego Jedka (1834-1903) : parafia św. Bartłomieja w Czermnej, rodzina i rówieśnicy

Studia Redemptorystowskie nr 6, 41-61

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

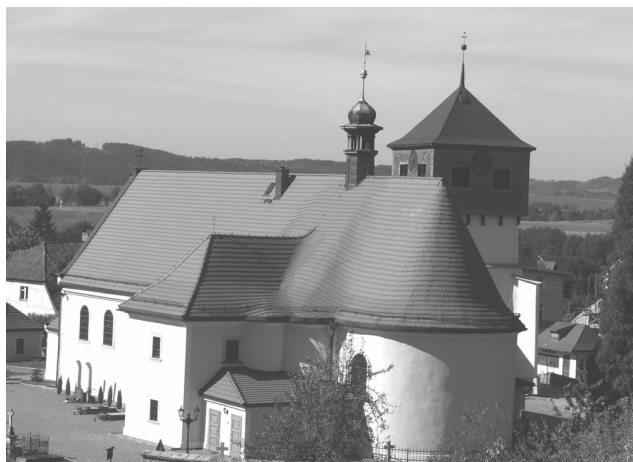
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Tadeusz Fitych
WWSZ iP – Wałbrzych

**PIERWSZE ŚRODOWISKO ŻYCIA
ANTONIEGO JEDKA CSsR (1834–1903)
PARAFIA ŚW. BARTŁOMIEJA W CZERMNEJ,
RODZINA I RÓWIEŚNICY**

Wstęp

Parafia św. Bartłomieja w Czer-
mnej (eryg. przed 1354 r.), należy
zarówno do dwudziestu najstar-
szych na Ziemi Kłodzkiej, jak też
do najbardziej żywotnych (zwl.
w XIX w.), znanych z powodu
licznych powołań kapłańskich i za-
konnnych (grono bez mała stu osób;
notabene stąd wyszło aż czte-
rech pierwszych z dziesięciu ślą-
skich redemptorystów XIX/XX w.),
jak też z faktu, że na jej terenie
żyła ostatnia na Ziemi Kłodz-
kiej mniejszość czeska – stąd
tzw. Czeski Zakątek. Jest miejscem często odwiedzanym, m.in. z powo-
du istnienia dwóch obiektów sakralnych: tzw. Kaplicy czaszek i powsta-
łej po pandemii cholery w 1832 r. kaplicy Matki Bożej Bolesnej w Zielonej
Dolinie. Obecnie Czeramna ze swymi obiektami sakralnymi i świeckimi
oraz wielowiekową historią stanowi niekwestionowaną „starówkę” miasta
Kudowy Zdroju – byłego i znacznie od Czermnej młodszego przysiółka.
29 czerwca 1738 r., po trwającej trzy wieki przerwie, spowodowanej woj-
nami husyckimi, w kronice parafialnej odnotowano jej reaktywację.

Kościół parafialny w Czermnej

W związku z 270. rocznicą tego ważnego wydarzenia autor niniejszego artykułu z jednej strony w szeregu przyczynków publikuje efekty swoich badań nad dziejami parafii typu wielowsiowego, tzn. tożsamości kulturowej jej poszczególnych miejscowości i osad, a z drugiej wydobywa na światło dzienne sylwetki tutejszej elity: proboszczów, ludzi świeckich¹ i wyrosłych w tym środowisku zakonników. To jeden z motywów powstania niniejszego artykułu. Kolejnym, nie mniej ważnym, jest zbliżający się jubileusz stulecia powstania Polskiej Prowincji Redemptorystów (2009 r.). Należy tu podkreślić, iż pierwszymi redemptorystami Ziemi Kłodzkiej i Dolnego Śląska byli trzej (lub czterej!)² mężczyźni wywodzący się z parafii św. Bartłomieja w Czermnej. Zarazem wszyscy trzej wspomniani zakonnicy (zasłużeni dla trzech, a nawet czterech prowincji), wraz z Antonim Jedkiem (1834–1903), uważającym się za „Czecha z krwi kości”³, pierwszym przełożonym domu polskich redemptorystów w Mościskach⁴, byli absolwentami prestiżowego kłodzkiego gimnazjum. Ponadto dwóch najstarszych wywodziło się ze wsi Słone, a dwóch młodszych przyszło na świat w Czermnej. Byli oni, jak i tutejsi mieszkańcy, wiernymi czcicielami Maryi, co z jeszcze większą dynamiką uzewnętrzni się podczas ich posługi zakonnej i misyjnej⁵.

¹ Zob. T. Fitych, „Czeski zakątek” – dom rodzinny i parafia czermnieńska pierwszym środowiskiem życia i formacji architekta Josepha Elsnera (* 1845 Słone + 1933 Monachium), w: *Český Koutek v Kladsku*, Hradec Králové 2008, s. 291–313 (Supplementum 5 Kladského sborníku 2008).

² Czwartym jest Franz Ketzina, eks-redemptorysta (przeżył w Zgromadzeniu 9 lat, m.in. w Wiedniu), który przez 14 lat posługiwał w Czermnej na urzędzie wikariusza, a następnie w nieznanych bliżej okolicznościach był czynny w Pradze. Dotychczasowe badania nie pozwalają jednoznacznie określić ani rodzaju jego posługi, ani związku z redemptorystami. Na podstawie danych zawartych w schematyzmie Zgromadzenia Redemptorystów (*Catalogorum CSsR* z lat 1820–1828) można stwierdzić, że Franz Ketzina urodził się 10 października 1804 r., a profesję zakonną złożył w wieku 24 lat, 6 stycznia 1829 r., po czym po dwóch latach, 31 lipca 1831 r., przyjął święcenia kapłańskie. W 1835 r. przebywał jeszcze w Wiedniu. Natomiast w 1838 r. w archiwach redemptorystów brak już o nim jakiegokolwiek informacji. Najprawdopodobniej w tym właśnie czasie wystąpił już ze Zgromadzenia, bowiem jego prace duszpasterską odnotowują księgi metrykalne Czermnej.

³ Zob. T. Fitych, *Rodzina i lata szkolne Antoniego Jedka (* 1834 Słone + 1903 Tuchów) wybitnego redemptorysty prowincji austriackiej, czeskiej i polskiej, w: Z miłości do Kościoła. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Infułatowi Profesorowi Władysławowi Bochmakowi*, red. B. Drożdż, Legnica 2008, s. 235–262; oraz tenże, m.in.: *Antoni Jedek (* 1834 Słone + 1903 Tuchów) – projekt badawczy, oraz Kalendarium życia i posługi O. Antoniego Jedka CSsR (* 1834 Słone + 1903 Tuchów)*; „Pionier” – *czeskiej i polskiej prowincji redemptorystów Anton Jedek (* 8 VII 1834 Słone + 17 II 1903 Tuchów) – pochodzenie i młodość; Formacja filozoficzno-teologiczna Antoniego Jedka (* 1834 Słone + 1903 Tuchów) w Puchheim i Mautern (1856–1861); Zakonne placówki i urzędy zakonne powierzane kolegom Antoniego Jedka (* 1834 Słone + 1903 Tuchów) z okresu nowicjatu i studentatu w Puchheim i Mautern (1856–1861)*, artykuły przygotowywane do druku.

⁴ Por. P. Jendrzek, *Pierwszy superior klasztorów w Mościskach i Tuchowie – O. Antoni Jedek 1834–1903*, „Góra Tabor” Biuletyn Nowicjatu Warszawskiej Prowincji Redemptorystów 1993/94, nr 3, s. 29–34.

⁵ Proces kształtowania się koncepcji misji u redemptorystów omawia m.in. A. V. Amarante w monografii *Evoluzione e definizione del metodo missionario redentorista (1732–1764)*, Materdomini 2003.

W 1855 r. na Ziemi Kłodzkiej żyło 143 tysiące osób i istniało 9 miast (największe to Kłodzko, Bystrzyca i Nowa Ruda), 280 wsi i 100 kolonii⁶. W 1885 r. w interesującym nas regionie było już 176 450 mieszkańców. Ziemia Kłodzka (w tym pogranicze kudowskie) miała bogate walory duchowe, stanowiła środowisko życiowe niezwykle sprzyjające formacji chrześcijańskiej i ogólnoludzkiej⁷. Człowiek, jak głosił Jan Paweł II, ma tożsamości relacjonalną, zaś psychologia mocno akcentuje tzw. prawo pierwszych połączeń⁸. Z tych to racji zamierzam przedstawić pierwsze środowisko życia i personalistycznych relacji Antoniego Jedka⁹, pioniera Polskiej Prowincji Redemptorystów. Obejmuje ono trzy kręgi relacji osobowych, czy też wymiany darów: parafii¹⁰, wielopokoleniowej rodziny oraz rówieśników i stworzonych z nimi więzów koleżeństwa i przyjaźni.

1. Parafia św. Bartłomieja w Cermnej

1.1. Nazwa, położenie geograficzne i liczba mieszkańców

W dokumentach nazwa parafii występowała w różnym brzmieniu, m.in.: 1354 – Cermna; 1359 – Czirmna; 1402 – Czermna; 1477 – Cermna; 1560 – Cermna; 1631 – Deutsch Czerweney; 1747 – Deutsch Tschirwenai; 1787 – Deutsch Tscheroeney; w końcu, po klęsce Czech w bitwie pod Białą Górą w 1620 r., otrzymała końcówkę -ey i w kolejnej zgermani-

⁶ Por. H. Lutsch, *Verzeichniss der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, cz. I, Breslau 1889–1891, s. 8.

⁷ Prace inwentaryzacyjne małej architektury sakralnej przeprowadzone na pograniczu kudowskim w 2008 r. wykazały istnienie w sumie 57 nisz i 119 krzyży, kapliczek i dzwonnicy przydrożnych. Największe skupiska tworzą do dzisiaj pomniki wiary i pobożności w Dolnej i Średniej Cermnej, w Jakubowicach oraz w Słonem. Zob. m.in. T. Fitych, *Odkrywanie „nowej twarzy” i geniuszu miejsca Kudowy Zdroju (Mała architektura sakralna a park kulturowy i krajobrazowy)*, cz. 1: Nisze, „Perspectiva” VII (2008), nr 1, s. 66-79. Zob. także R. Król, *Krzyże pamiątkowe na terenie gminy Szczytna*, „Gazeta Gmin” 1993, nr 10; E. Berent, *Przydrożna i podmiebna. Sakralna sztuka ludowa Ziemi Kłodzkiej XVIII–XX w.*, Wrocław 2001; K. Baldy, M. Kledzik, *Przydrożne miejsca kultu religijnego i małe pomniki architektury w Górach Stołowych*, „Szczerliniec” 2001, nr 5, s. 169-185.

⁸ Prawo pierwszych połączeń głosi, iż pierwsze doznania w danej dziedzinie są najsilniejsze i najbardziej się utrwalają w świadomości człowieka. Innymi słowy, każde przeżycie pierwszorazowe (odruch, reakcja, obraz, doznanie zmysłowe, spotkanie osobowe) jest najsilniejsze i pozostawia trwały ślad, staje się niejako modelem przeżywania na przyszłość.

⁹ Personalizm to nurt dwudziestowiecznej filozofii chrześcijańskiej (u jego początków stoją św. Augustyn i św. Tomasz), który głosi nadrzędność wartości osoby ludzkiej wobec uwarunkowań społeczno-ekonomicznych oraz historycznych. Rozwinął się on w dwóch wersjach: humanizmu integralnego (Jacques Maritain, Gabriel Marcel, Edith Stein, ks. prof. Józef Tischner, ks. kard. Karol Wojtyła, ks. prof. Cz. Bartnik i inni) oraz w wersji społecznej (Emmanuel Mounier). Personalizm tego typu interpretował religię jako osobową więź człowieka z Bogiem. Zob. m.in. K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, Lublin 1969; Kraków 1985; tenże, *Osoba: podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne” 24 (1977), z. 2, s. 6-39; Cz. Bartnik, *Ontologia personalistyczna*, „Personalizm” 5 (2003), s. 15-52; Ch. Renouvier, *Personalizm*, tamże, s. 7-14; E. Ozorowski, *Personalizm stanu rycerskiego*, tamże, s. 67-74.

¹⁰ Zob. także: T. Fitych, *Cermna (Kudowa Zdrój) – mała ojczyzna trzech redemptorystów: Antoniego Jedka (*1834 +1903) i rodzonych braci Franzów – Amanda (*1859 +1907) i Franza Xavera (*1864 +1926)*, artykuł złożony do druku.

zowanej postaci – Tscherbenej, dotrwała do roku 1937, kiedy to w ramach nazistowskich akcji usuwania słowiańskich nazw w tzw. Czeskim Zakątku¹¹ i na całym Dolnym Śląsku zmieniono jej nazwę na Grenzeck (1937–1945). Na kościelnych dokumentach i wymianie korespondencji z omawianego okresu znajdujemy jednak odcisk pieczęci parafialnej w wymownym łacińskim brzmieniu, dokumentującym słowiański

rodowód: „SIGIL ECCLESIAE PAR CZERMNIENSIS”¹².

Odcisk tuszowej pieczęci parafialnej

Po przyłączeniu ziem śląskich do Polski w 1945 r. na krótko nazwano ją Czerwone, a następnie przywrócono pierwotną czeską nazwę Cermna (obecnie po stronie czeskiej w odległości zaledwie kilku kilometrów znajdują się miejscowości o zbliżonej nazwie: Malá Čermná i Česká Čermná). Nazwa ta prawdopodobnie pochodzi od przymiotnika *cerveny* (czerwony) – tego typu nazwy nadawano miejscowościom od charakterystycznego koloru gleby, powstałej ze zwietrzalej skały.

Miejscowość (początkowo wieś) leży w odległości ok. 1 km od centrum Kudowy, w dolinie rzeki Czermnicy mającej swe źródła w Błędnym Skalach, będącej dopływem rzeki Metui, a ok. 12 km od kolejnego uzdrowiska Duszniki Zdrój. Środkowa część miejscowości jest usytuowana na wysokości ok. 400 m n.p.m., na północnym zboczu góry parkowej.

¹¹ Czeski Zakątek (niem. *Böhmischer Winkel*; czes. *Český koutek*) – w czasach przynależności Dolnego Śląska do Niemiec nazwą tą określano niewielki obszar w zachodniej części hrabstwa kłodzkiego, zamieszkanego głównie przez ludność czeskojęzyczną. Obszar ten rozciąga się na południowy zachód od Błędnym Skal pomiędzy Lewinem a czeskim Náchodem w okolicach Kudowy Zdroju i obejmował przede wszystkim miejscowości: Cermna (Tscherbenej), Bukowina (Bukowine), Słone (Schlaney), Pstrážna (Strausseney), Jakubowice (Jakobowitz) i Brzozowie (Brzesowie) – obecnie dzielnice Kudowy Zdroju, Błazejów, Krzyżanów (Krzischney), Leśna (Löschney), Jeżowice (Nauseney). Język, jakim mówiono w tych okolicach, był dialektem języka czeskiego z dużymi wpływami niemieckimi i polskimi. Zawierał także wiele dawnych zwrotów i idiomów niewystępujących już we współczesnym języku czeskim. Po I wojnie światowej i rozpadzie Austro-Węgier w 1918 r. pomimo powstania państwa czechosłowackiego większość mieszkańców Czeskiego Zakątka opowiedziała się za przynależnością do Niemiec. W roku 1945 Dolny Śląsk został przyłączony do Polski. Większość czeskich mieszkańców Czeskiego Zakątka wyjechała do pobliskiej Czechosłowacji, gdzie urzędował tzw. Komitet Kłodzki pomagający przesiedleńcom w znalezieniu mieszkania i pracy. Dla niemieckich mieszkańców tego terenu w roku 1952 otwarto szkołę z czeskim, a następnie niemieckim językiem nauczania. Ze względu na emigrację Niemców do RFN w latach 50. szkołę zamknięto w roku 1960.

¹² Pieczęć tuszowa ma okrągły kształt. W środku wygrawerowano postać św. Bartłomieja w formie zbliżonej do tej, jaka została użyta na chorągiewce wietrznej sygnaturki kościoła parafialnego. Jej wycisk znajduje się m.in. na odpisie metryki urodzenia A. Jedka, który z datą 4 września 1850 r. sporządził i firmował ks. prob. J. Martinez.

Ta duża wieś o typowo wiejskiej zabudowie (tzw. ulicówka o długości 2,5 km) ciągnie się przez ok. 5 km wzdłuż granicy z Czechami. W miarę oddalania się od Kudowy wysokość terenu stopniowo rośnie. Wyżej położoną część Czermnej oddzielają dwa grzbiety górskie: Świni Grzbiet (od strony wschodniej) i Bluszcz (od zachodniej).

Zmieniającą się populację wsi przybliżają dane liczbowe: 1787 r. – 688 mieszkańców; 1816 – 828; 1825 – 877; 1840 – 1043; 1910 – 2191; 1933 – 2041; 1939 – 2312 mieszkańców.

1.2. Dzieje wsi i dominium

Wieś Czerмна wspomniana jest w dokumencie kościelnym diecezji praskiej z 1354 r. *Liber Primus Confirmationum*, w którym opisane jest wprowadzenie proboszcza do parafii w Machovie przez proboszcza parafii Czerмна. Fakt ten może świadczyć o regionalnym znaczeniu Czerმnej, a także o prawdopodobnym czasie utworzenia parafii w drugiej połowie XIII w. Po kilku wiekach na obrzeżach Czerმnej zaczęła wyrastać miejscowość Chudoba (dziś Kudowa Zdrój), która z czasem rozrosła się, zdominowała i wchłonęła Czerმną.

Administracyjnie Czerмна przez długi czas podlegała Nachodowi. W roku 1477 książę ziebicki Henryk I Starszy, syn czeskiego króla Jerzego z Podiebradów, przyłączył ją do hrabstwa kłodzkiego (współcześnie – Ziemia Kłodzka), które pozostawało pod panowaniem czeskim; od 1348 r. stanowiło jeden z regionów Korony czeskiej; po wojnach śląskich przeszło pod panowanie Prus i zostało włączone do prowincji śląskiej¹³.

Podczas wojen husyckich parafia została zrujnowana. W XVI w. Czerмна podlega administracyjnie pod Nowe Miasto nad Metują, a miejscowa ludność musi przyjąć wiarę protestanckich władców z rodu von Stubenberg.

Po bitwie pod Białą Górą w 1620 r. Ziemia Kłodzka doświadczyła skutków rekatalizacji, a Czerмна stała się filią parafii Kościoła katolickiego w Nowym Mieście nad Metują. Od wieku XVII kolejnymi właścicielami Czerმnej byli: naczelny dowódca wojsk cesarskich z okresu wojny trzydziestoletniej Albrecht von Wallenstein, po nim jego szwagier hrabia Adam

¹³ Zob. m.in. H. Veit, *Zur Geschichte des Glatzer Landes*, w: *Die Grafschaft Glatz (Schlesien)*, Zusammenfassende Bearbeitung: Dieter Pohl und Herbert Eckelt in Zusammenarbeit mit der Forschungsgruppe Grafschaft Glatz, Herausgeber: Bund der Vertreibenen – Kulturreferat, Bonn 1996. Kulturelle Arbeitshefte, Heft 35; J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz (Neu bearbeitet und herausgegeben von Dieter Pohl)*, cz. 1-5, Köln 1992–2003; A. Herzig, *Reformatorische Bewegungen und Konfessionalisierung. Die habsburgische Rekatholisierungspolitik in der Grafschaft Glatz*, Hamburg 1996; J. Bahlcke, *Schlesien und die Schlesier*, München 2000; A. Bach, *Urkundliche Kirchen-Geschichte der Grafschaft Glaz [sic!]*, Breslau 1841; *Das Glatzer Land. Aktion West-Ost e. V.*, Düsseldorf 1995; *Geschichte Schlesiens*, cz. 1: *Von der Urzeit bis zum Jahre 1526*, Thorbecke / Sigmaringen 1988.

Erdmann Terzky (czes. Trczka; 1599–1634) z Nachodu, a po jego śmierci hrabiowie von Leslie, którzy w 1785 r. sprzedali Czermną Michaelowi von Stillfriedowi z Nowej Rudy. Niedługo przedtem (w roku 1763) Czerмна wraz z całą Ziemią Kłodzką została przyznana Prusom na mocy ustaleń pokoju w Hubertusburgu, kończącego wojnę siedmioletnią.

Biskup Hradec Králové Vratislav von Mitrowitz w 1738 r. ponownie uczynił parafię Czerмна niezależną. Należały do niej: Kudowa, Pstrązna z Bukowiną, Jakubowice oraz czeskie wsie Ždanky i Malá Čermná. Z powodu włączenia Czerმnej do Prus parafia przyłączona została do dekanatu kłodzkiego. W roku 1780 dołączono do niej także wsie Słone i Brzozowie, natomiast wsie Ždanky i Malá Čermná podporządkowano parafii w Hronovie.

Podczas wojen napoleońskich król pruski Fryderyk Wilhelm III Hohenzollern (1770–1840)¹⁴ przez tydzień rezydował na plebanii w Czerმnej (9–29 czerwca 1813 r.). W tym czasie spotykał się na zamkach czeskich z wysoko postawionymi osobistościami Austrii i Rosji w celu utworzenia koalicji antynapoleońskiej. W jakimś stopniu zatem debaty prowadzone na pograniczu prusko-austriacko-czeskim przygotowały późniejszy Kongres Wiedeński.

W XIX w. właściciele Czerმnej zmieniali się bardzo często. Ostatecznie baron von Otterstedt podzielił dominium na dwie części i sprzedał Czerმną, ale zatrzymał Kudowę.

1.3. Najważniejsze rysy historii parafii w XIX w.

W uproszczonej charakterystyce parafii Czerмна trzeba odnotować fakt jej wielce złożonych dziejów. W ciągu niespełna siedmiu wieków należała do: trzech metropolii kościelnych, czterech diecezji, trzech pośrednich struktur organizacji kościelnej (archidiakonatów i wikariatów arcybiskupich), pięciu dekantów. Pośród najważniejszych wydarzeń wymienić należy:

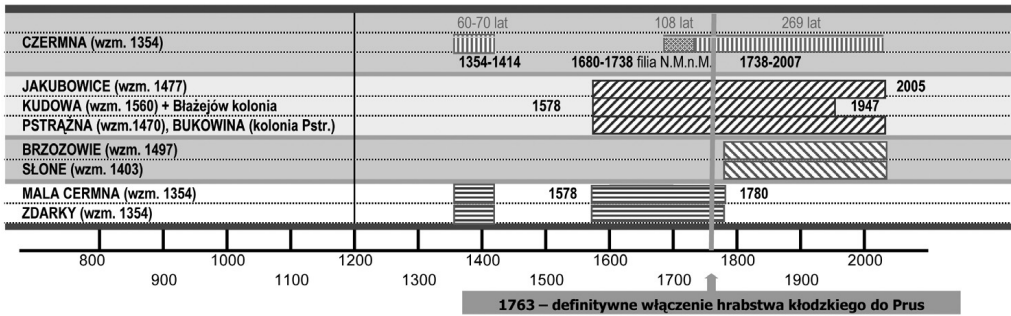
¹⁴ W czasie wojen napoleońskich prowadził początkowo politykę neutralności, udało mu się m.in. uniknąć uwikłania w trzecią koalicję. Jednak spowodowany utworzeniem Związku Reńskiego wypowiedział Napoleonowi w 1806 r. wojnę, którą szybko przegrał. Na mocy traktatu tyłżyckiego w 1807 r. zmuszono go do rezygnacji z ziem na zachód od Łaby, zgody na utworzenie Księstwa Warszawskiego z ziem, które trafiły do rąk pruskich podczas II i III (a także częściowo I) rozbioru Polski. Gdańsk stał się wolnym miastem. Ponadto Prusy zmuszone zostały do zapłacenia Francji kontrybucji oraz finansowania francuskich wojsk okupacyjnych na swoim terenie. W 1812 Prusy zmuszone zostały przez Napoleona do wystawienia niewielkiego kontyngentu w kampanii moskiewskiej pod dowództwem generała Yorcka. Po klęsce Napoleona w Rosji Fryderyk Wilhelm zawarł sojusz z Rosją i przystąpił do koalicji antyfrancuskiej. Oddziały pruskie odgrywały istotną rolę w bitwach w latach 1813 i 1814 (m.in. pod Lipskiem). Na kongresie wiedeńskim Fryderyk Wilhelm uzyskał znaczne zyski terytorialne, jakkolwiek bez całkowitej aneksji Saksonii, o co zabiegał. Był on współtwórcą Świętego Przymierza. W późniejszych latach życia poświęcił swoją energię na zjednoczenie Kościoła luterńskiego z reformowanym w Niemczech.

a) w dramatycznym wygaśnięciu parafii (po pierwszych 60–70 latach istnienia na przełomie XIV/XV w.) na okres aż trzech stuleci (tzn. do 1738 r.) odzwierciedlają się wielkie dramaty: nieobsadzenie stolicy arcybiskupiej w Pradze przez 160 lat; unicestwienie przez husytów diecezji Litomyśl i zastąpienie jej diecezją Hradec Králové dopiero po dwustu latach; czy też bardzo powolny proces autentycznej duchowej reformy i odnowy; towarzyszył temu brak duchowieństwa, dlatego już w tym okresie napływało do Czech wielu duszpasterzy polskich.

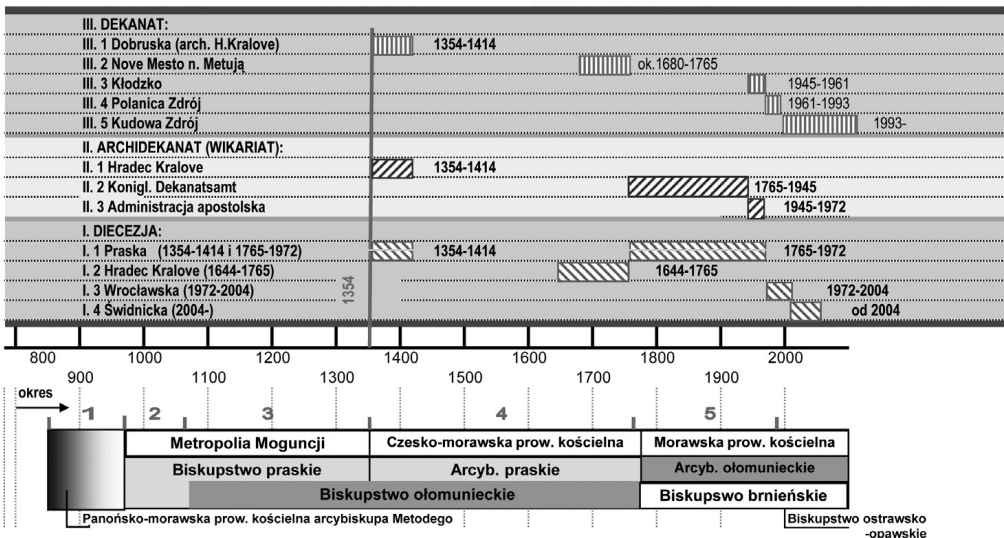
Historia istnienia parafii Czerмна i zmiany jej granic

W OKRESIE PRZEDHUSYCKIM:	OD REAKTYWACJI W 1738 r.:	WSPÓŁCZEŚNIE (po 1945 r.):
jedna z dwudziestu najstarszych parafii Ziemi Kłodzkiej; typ wielowskiy; po erekcji istniała zaledwie ok. 60-70 lat; wchodziła w skład dominium Machowskiego; wygasa na 324 lata;	269 lat istnienia; obejmowała 8-9 wsi Czeskiego Kątką; najdłużej: Jakubowice; Pstrážna; Kudowa oraz Brzozowie i Słone; filia Nowego Miasta nad Metują przez ok. 108 lat;	Najstarsza parafia miasta Kudowa Zdrój (prawa miejskie 1945); typ miejski; współtworzą ją: Pstrážna, Słone, Brzozowie;

**CZERMNA: rzym.-kat. Parafia św. Bartłomieja (wzm. 1354)
od najstarszej wzmianki upłynęły 653 lata**

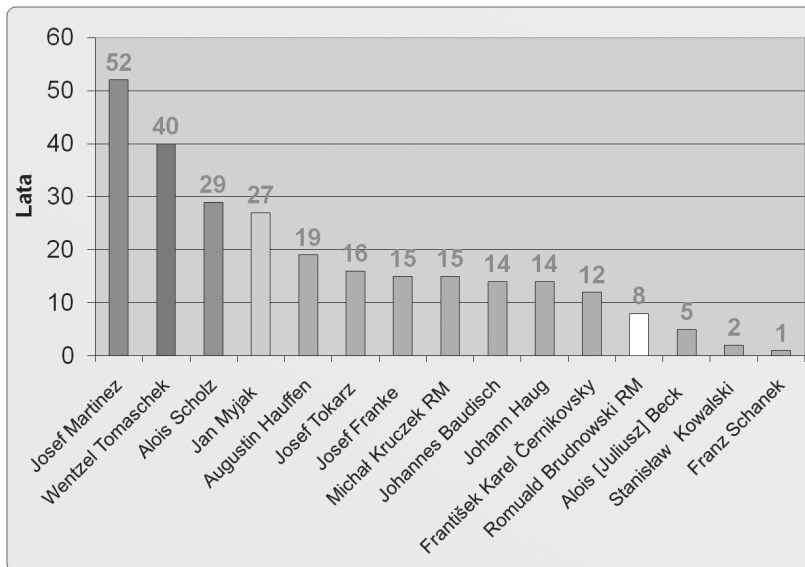

**CZERMNA - rzym.-kat. Parafia św. Bartłomieja (wzm. 1354)
PRZYNALEŻNOŚĆ KOŚCIELNA**

b) Ponadto nie dawała powodu do radości coraz bardziej formalna przynależność parafii Ziemi Kłodzkiej (hrabstwa kłodzkiego) do archidiecezji praskiej, przy rzadkiej obecności arcybiskupów praskich na tym terenie, powierzchownych i „ekspresowych” wizytacjach, czemu z drugiej strony towarzyszyło „zasiedziałe” duszpasterstwo proboszczów oraz biurokratyczny styl skrupulatnych wizytacji dziekanów kłodzkich, przekształcanych przez rząd pruski we własnych urzędników i narzędzia antykościelnej i separatystycznej polityki.

c) W okresie 1738–1939 pracowało tu dziesięciu proboszczów, a statystyczny okres kadencji wynosił ok. 20 lat. Co więcej, aż trzech proboszczów posługujących do 1939 r. urodziło się w Czermnej, a czas ich kadencji to odpowiednio 52, 5 i 29 lat. W sumie tych trzech proboszczów branych wspólnie posługiwało w swoim miejscu urodzenia przez 86 lat.

Kadencje proboszczów parafii Czermna (1738–2007)

d) W okresie panowania pruskiego, a zwłaszcza Kulturkampfu, urząd kłodzkiego wikariusza (dziekana) stał się polem walki rządu pruskiego z Kościołem katolickim na gruncie politycznym i ideologicznym, w celu całkowitego wyeliminowania wpływów Kościoła w Niemczech (m.in. poprzez zachowanie wpływów państwa na obsadę stanowisk kościelnych) i umocnienia sił popierających unifikację Rzeszy.

Lp.	Proboszcz	Kadencja	Informacje
1	František Karel Černíkovský	(1738-1750)	12 ur. w Czechach, zm. 5 X 1750
2	Johannes Baudisch	(1750-1764)	14 ur. Brzesowie, zm. 11 V 1764, Brzesowie (?)
3	Franz Schabek	(1764-1765)	1 administrator
4	Wentzel Tomaschek	(1764-1804)	40 ur. ok. 1730, Choceń, zm. 9 VIII 1804, Czerмна, pogrzeb 12 VIII, Czerмна
5	Johann Hag	(1804-1818)	14 ur. Rosenthal (pol. Różanka k. Młedzylesia), prob. 1818
6	Josef Franke	(1818-1833)	15 ur. ok. 1784, Rosenthal, zm. 3 XI 1833, Deutsch Tscherbeney (pol. Czerмна)
7	Josef Martinez	(1834-1886)	52 ur. 3 X 1803, Deutsch Tscherbeney, zm. 6 V 1886, Deutsch Tscherbeney
8	Alois [Juliusz] Beck	(1886-1891)	5 ur. 16 V 1836, Deutsch Tscherbeney, zm. 25 VII 1911, Brzesowoy, Birkhagen (po rezygnacji z urzędu w 1891 r.)
9	Alois Scholz	(1891-1920)	29 ur. 12 XII 1847, Deutsch Tscherbeney, zm. 11 VIII 1920, Deutsch Tscherben (krewny Großdekana Edmunda Scholza, ur. 10 VIII 1835, zm. 2 VII 1920)
10	Augustin Hauffen	(1920-1939)	19 ur. 3 VI 1885, Neurode (pol. Nowa Ruda), zm. 11 IX 1939, Deutsch Tscherbeney (?)
11	Josef Tokarz	(1939-1955)	16 ur. 2 VII 1900, Beuthen O.S. (pol. Bytom Śląski); w 1952 r. mianowany dziekanem, ale w lipcu 1955 r. władze państwowe zmuszają go do rezygnacji z urzędu; zm. 22 XI 1969, Polanica Zdrój
12	Stanisław Kowalski	(1955-1957)	2
13	Michał Kruczek RM	(1957-1972)	15 ur. 24 IX 1914, Wodzisław Śląski, święc. kapł. 19 VI 1955, Wrocław, od 1973 prob. w Głuszynie
14	Jan Myjak	(1972-1999)	27 ur. 1 II 1934, Czerniec k. Łącka, pow. Nowy Sącz, święc. kapł. 21 VI 1959, Wrocław; prałat J.św., honorowy obywatel miasta Kudowa Zdrój
15	Romuald Brudnowski RM	(1999->)	8 ur. 29 V 1950, Jelenia Góra, święc. kapł. 31 V 1975, Wrocław; wikariusz

Katalog proboszczów parafii Czerмна (1738–2007)

e) Najstarsza zachowana i nadal przechowywana w Czerмnej księga urodzeń i zgonów pochodzi z roku 1664.

1.4. Proboszczowie pierwszej połowy XIX w.

Patrząc na odtworzony katalog czerмnieńskich proboszczów z trzeciego etapu dziejów parafii, a konkretnie z okresu 1738–1886, stwierdzamy, iż w gronie siedmiu duchownych dominują postacie dwóch proboszczów o odmiennym rodowodzie.

Chronologicznie pierwszy był ks. Wentzel Tomaschek (1732, Choceń – 1804, Czerмна). W Czerмnej duszpasterzował przez długi czas, w okresie 1764–1804.

Należy podkreślić, że dwaj poprzednicy Tomaschka pracowali w Czerмnej przez zaledwie 12 i 14 lat. Jego czterdziestoletnia kadencja stanowiła znaczący przełom w tymczasowości i braku ciągłości. Stała się pierwszą chronologicznie tak długą kadencją proboszczowską oraz drugą co do czasu trwania w dotychczasowej historii parafii. Wypada odnotować znaczący fakt, że ks. Tomaschek był czwartym z kolei proboszczem (kadencja dru-

Podpis ks. prob. W. Tomaschka

giego trwała niespełna rok) po reaktywowaniu katolickiej parafii w Czer-
mnej w 1738 r.¹⁵, po bez mała trzy wieki trwającym upadku.

Położył on duże zasługi m.in. na polu duszpasterskim, organizacyjnym, troski o parafian i o budynek kościoła, zaprowadził pierwszy tom kroniki parafialnej (1764 – wrzesień 1939; 40 kart nlb.). W okresie 1776–1804 proboszcz Wentzel Tomaschek wzniósł i pielęgnował obok kościoła i dzwonnicy niespotykaną w oświeceniowej Europie katechezę o zmartwychwstaniu, tzw. Kaplicę czaszek. Zgromadzono tu tysiące ludzkich kości, pokłosie wojen i epidemii. W przeciwieństwie do szerzonego w Europie nihilizmu i kultury śmierci¹⁶, przesłanie kaplicy nawiązywało do postawy pierwszych chrześcijan celebrujących w katakumbach zgromadzenia eucharystyczne w duchu wiary o zmartwychwstaniu i życiu pozagrobowym (por. Rz 8,9.11-13). Potwierdza to m.in. wnętrze kaplicy – ołtarz służący sprawowaniu Eucharystii na tle stosu ludzkich kości, dwaj aniołowie z fanfarami i z kartuszami obwieszczającymi wolę Trójjedyne Boga Miłości: „Pójdźcie na sąd” i „powstańcie z martwych”. W uroczystość Wszystkich Świętych ks. Tomaschek prowadził tutaj swych parafian.

Był on niepowtarzalnym darem nie tylko przez 72 lata swojego życia, ale i dzisiaj. Nadal aktualne pozostają zarówno jego świetlana posługa kapłańska, jak i pasterskie ostrzeżenie przed pseudokulturą śmierci oraz szczególna katecheza o zmartwychwstaniu w formie tak licznie odwiedzanej, ale nie do końca odczytanej Kaplicy czaszek.

Druga znacząca postać tego okresu to proboszcz Josef Martinez (1803, Czerмна – 1886, Czerмна)¹⁷. Jego kadencja trwała 52 lata (1834–1886) i była bezwzględnie najdłuższą w całej historii parafii, choć nie najbardziej doniosłą po względem duszpasterskim¹⁸. Niemniej m.in. za dzieło kolejnej rozbudowy i upiększenia kościoła w 1879 r. został przez praskiego ar-

¹⁵ Kronika parafialna Czermnej podaje, iż 29 czerwca 1738 r. za sprawą biskupa Hradec Králové Jana Josefa hrabiego Vratislava z Mitrovic (1734–1753) oraz hrabiego Karola Kajetana, Leopolda Antoniego von Leslie (potomka znaczącej rodziny szkockiej; np. Walter Lesslie (1607–1667) jako dowódca armii cesarza Ferdynanda II został w 1634 r. nagrodzony m.in. w formie dominium Nowego Miasta nad Metują, a w 1647 r. poślubił córkę księcia M. Dietrichsteina) parafia została podniesiona do rangi samodzielnej placówki duszpasterskiej. W tym charakterze istniała już, jak poświadczają to wiarygodne przekazy źródłowe, w 1359 r. Samodzielność utraciła w wyniku wojen husyckich i przeszła pod administrację dziekanów z Nowego Miasta nad Metują. W okresie 1761–1774 właścicielem czermnieńkiego dominium (a zatem także patronem kościoła parafialnego) był hrabia Leopold Antoni von Leslie. Za jego rządów parafia stała się samodzielną, ale też została wyjęta z diecezji Hradec Králové i włączona do archidiecezji praskiej. Por. Fr. Albert, *Bad Kudowa – sein name und seine Geschichte*, Bad Reinerz 1936, s. 15.

¹⁶ Por. H. Jakuszko, *Oświeceniowa filozofia*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 7 Lublin 2006, s. 906-915.

¹⁷ Zob. T. Fitych, *Proboszcz Josef Martinez z Czermnej w Czeskim Zakątku i jego wybitni krewni*, artykuł przygotowywany do druku.

¹⁸ Zob. N. Bartonischek, *Pfarrchronik von Tscherbenej (Abschrift)*, [Stolberg 2006], s. 19-26.

cybiskupa kardynała Schwarzenberga odznaczony tytułem honorowym notariusza arcybiskupiego. Ks. Martinez urodził się w Czermnej w rodzinie, która miała tu stosunkowo wysoką pozycję społeczno-ekonomiczną. Po święceniach kapłańskich i czteroletnim okresie posługi jako wikariusz w Czermnej na ponad pół wieku został tutejszym proboszczem. Miał dziewięciu wikariuszy, a podczas czternastoletniej posługi jednego z nich, eks-redemptorysty Franza Ketziny, ujawniły się jego germanofilskie tendencje¹⁹. Do dzisiaj na cmentarzu parafialnym można znaleźć jego monumentalny grobowiec.

2. Rodzina

Przygraniczna wieś Słone²⁰ powstała jako pokłosie trzynastowiecznej kolonizacji Ziemi Kłodzkiej. Miała złożone dzieje polityczno-kościelne. W połowie XIX w. wielkość Słonego przybliżyła m.in. liczba 55 gospodarstw rolnych oraz majątek ziemski o areale 479 ha, w tym 320 ha użytków rolnych i 87 ha lasów. W XIX w. wieś była niemalże o połowę mniejsza od Czermnej i liczyła: w 1816 r. – 476 mieszkańców; w 1825 – 496; w 1840 – 670; a w wieku XX: w 1910 – 924, i w 1939 – już ok. 1000 osób (w tym 98% wyznania rzym.-kat., władających językiem czeskim), natomiast w 1970 r. jedynie 804 osoby.

W XIX w. z tutejszą parafią i regionem związane zostało pojęcie „Czeski Zakątek”, z powodu żyjącej na tych terenach mniejszości czeskiej. Słone było w parafii Czerмна jedną z wsi dominujących pod względem liczby osób czeskiego pochodzenia. Potwierdzają to także dane dotyczące okresu międzywojennego. Największy procentowo udział mieszkańców narodowości czeskiej odnotowujemy w miejscowościach należących do parafii Czerмна lub niezbyt od niej oddalonych: Pstrązna – 83,3%; Słone – 75,0%;

¹⁹ Zob. T. Fitych, *Komentarz do katalogu wikariuszy parafii św. Bartłomieja w Czermnej (1761–2007)*, artykuł przygotowywany do druku.

²⁰ Współczesne Słone (czes. *Slaný*; niem. *Schnellau, Schlaney* – używane w okresie 1937–1945) to dzielnica miasta Kudowa Zdrój. Jest ono położone na wysokości 360 m n.p.m., 2 km od zachodniej części Kudowy Zdroju, 13 km od Dusznik Zdroju i ok. 4 km od centrum Nachodu; w województwie dolnośląskim i diecezji świdnickiej. W przeszłości Słone było samodzielną wsią, a dopiero od lat 50. ubiegłego wieku jest to dzielnica miasta Kudowa Zdrój. Łańcuchowa zabudowa miejscowości ciągnie się wzdłuż doliny górskiego potoku Bystre, który tuż za granicą wpada do rzeki Metuji – czes. *Metuje*. Wieś powstała na styku dawnego rozwidlenia dróg handlowych prowadzących z Pragi albo przez kamienny „Slánský most” (z XV w., od nazwiska właściciela majątku ziemskiego usytuowanego przy urzędzie celnym) i dalej w kierunku na Kłodzko i do Wrocławia, albo przez Broumov i współczesną Żeleznou Rudu oraz Świdnicę aż do Bałtyku. Ów drugi ważny szlak przestał istnieć po przejęciu hrabstwa kłodzkiego przez Prusy w 1763 r. Wówczas część tego traktu przerzucono na drugą stronę Metuji.

Czermna – 66,6%; Brzozowie – 44,9 %; Pasterka – 24,9 %; Karłów – 22,8 %; Zakrze – 21,4 %; Kudowa – 16,7 %²¹.

We wsi Słone (wzmiankowana już w 1403 r.), należącej od 1780 r. do parafii św. Bartłomieja w Czermnej, m.in. w okresie XIX–XX w.²² urodziło się wiele wybitnych osób, zasłużonych na polu działalności kościelnej i szeroko pojętej kultury. Większość z nich wyemigrowała z miejsca urodzenia i do dzisiaj pozostają praktycznie nieznanne. Jedną z nich jest Antoni Jedek.

Anton Jedek (taki zapis widnieje w księdze chrztu, natomiast on sam i jego współbracia zakonnicy używali w XX w. spolszczonego brzmienia imienia i nazwiska: Antoni Jedek, i takim brzmieniem będziemy się posługiwali) urodził się 8 lipca 1834 r. o godzinie szóstej rano we wsi Słone²³. W okresie jego życia należała ona do parafii św. Bartłomieja w Czermnej²⁴, która była częścią dekanatu kłodzkiego w archidiecezji praskiej. Był on synem czterdziestodwuletniego Antona (1791–1866) i trzydziestopięcioletniej Anny z domu Scoda (1799–1861).

Kościół filialny w Stonem

²¹ Zob. *Die Grafschaft Glatz kein Tschenchenland*, Glatz 1920, s. 25; *Die Grafschaft Glatz kein Tschenchenland*, Glatz 1921, s. 55; *Polska i czeska społeczność lokalna w Euroregionie Glacensis*, cz. 1, „Ziemia Kłodzka” 2006, nr 168, s. 33 i 36.

²² W 1825 r. było w Stonem 87 domów, folwark, katolicka szkoła, browar, 2 młyny wodne i komora celna, która stanowiła filię urzędu celnego w Międzyzylesiu. Wieś należała do miasta Náchod, a mieszkańcy w znacznej części trudnili się tkactwem chałupniczym (czynnych było 49 krosien płócienniczych). W 1840 r. było tu już 108 domów. Słone stawało się coraz bardziej znaczącym ośrodkiem włókiennictwa: funkcjonowało 88 krosien bawełnianych, żyło tu także dziewięciu innych rzemieślników i ośmiu handlarzy. W połowie XIX w. Słone stanowiło również uczęszczane przejście graniczne. Jego opis pozostawił w 1853 r. lekarz Fryderyk Skobel, profesor UJ, który pochwalił stan tutejszej drogi i opisał szczegółowo most graniczny (nazywany przez stulecia od nazwiska jednego z właścicieli „Słanskim mostem”). W tym czasie był on wymalowany w połowie barwami pruskimi i austriackimi. W Stonem funkcjonowała pruska placówka graniczna, urząd celny oraz zajazd i gospoda. Później powstał hotel. Działały tam gospody i restauracje, m.in.: *Gasthaus Tschöpe* i *Gasthaus „Zum grünen Tal”* (naprzeciwko młyna za mostem) oraz browar. W przeszłości były tu trzy browary, kolejno: z 1684 r.; tzw. *Rittergutsbrauerei Stadt Nachod in Böhmen* (1835) 1880–1888, a w latach 1888–1945 *Brauerei Carl Herden*; *Brauerei Joh. Veith* 1892–1904; 1905–1945. W 1905 r. doprowadzono do Kudowy Zdroju (wtedy Zakrze) linię kolejową z Kłodzka. Wówczas w Stonem powstała stacja kolejowa.

²³ Zob. Kudowa – Czermna: Księga chrztów (Słone i Brzozowie 2 lutego 1830 – 27 grudnia 1888), rok 1834, nr 19, s. 23.

²⁴ W tym czasie była to jedna z największych i najbogatszych wsi w okolicy. W 1839 r. zamieszkiwało ją 1205 osób.

Poprzez sakrament chrztu udzielony Antoniemu Jedkowi juniorowi dwa dni po urodzeniu, 10 lipca 1834 r. (otrzymał imię wybitnego franciszkana i kaznodziei św. Antoniego Padewskiego), przez proboszcza parafii św. Bartłomieja w Czermnej Josefa Martineza, został on włączony do wspólnoty Kościoła katolickiego²⁵. Podczas liturgicznej uroczystości funkcję ojca chrzestnego pełnił miejscowy młynarz Thadeus Neumann, a świadkami byli: chałupnik Johann Langer, Albertine – żona Wenzela Krebsa („Kollonist”) oraz Franziska – wdowa po Johannie Heiderze, młynarzu z pobliskiego Brzozowia.

2.1. Rodzice i dziadkowie

Ojciec Antoniego przyszedł na świat w Słone 12 listopada 1791 r. o godzinie szóstej rano w rodzinie rolnika Josepha Jedecka i Ludmily z domu Lange. Ochrzczył go ówczesny proboszcz Czermnej ks. Wentzel Tomaschek, dając mu imię św. Antona²⁶. Świadkami liturgicznego obrzędu były osoby zaprzyjaźnione ze Słonego: dwaj rolnicy Anton Stephan i Johan Hügner oraz Katarzyna, żona Josepha Scody²⁷.

Nieznane są koleje życia Antona seniora. Wiemy jedynie, że wcielony do armii austriackiej, szczęśliwie przeżył kampanię²⁸ przeciwko Napoleonowi I Bonaparte (15 sierpnia 1769 – 5 maja 1821)²⁹ i niewykluczone, że był uczestnikiem tzw. wielkiej „bitwy narodów” pod Lipskiem (16–19 października 1813 r.). Krwawy bój toczyło wówczas 330 tys. Rosjan, Niem-

²⁵ Zob. T. Fitych *Organizacja kościelna i katalog proboszczów parafii św. Bartłomieja w Czermnej (XVIII–XX w.)*, artykuł przygotowany do druku.

²⁶ Por. Tuchów, Archiwum Prow. O. Redemp.: Rękopis notatek zaczerpniętych z kroniki praskiego klasztoru redemptorystów, w celu sporządzenia nekrologu O. Antona Jedka, s. 1.

²⁷ Por. Kudowa – Czermna: *Księga chrztów: Słone, Brzozowie (25 sierpnia 1780 – 28 grudnia 1829)* [11], s. 199, nr 25.

²⁸ Gdy Napoleon Bonaparte jako pierwszy konsul przejmował 9 listopada 1799 r. dyktatorskie rządy we Francji, praktycznie wygasła już wojna drugiej europejskiej koalicji przeciwko rewolucyjnej Francji. Koalicja zawiązała się w grudniu 1798 r. i obejmowała Anglię, Rosję, Turcję, Austrię, Szwecję, Portugalię, Neapol i kilka państw niemieckich, lecz bez Prus. Wojna trwała niespełna rok i ograniczyła się prawie wyłącznie do działań ekspedycyjnych armii rosyjskich na terenie Włoch i Holandii, przy minimalnym wsparciu innych koalicjantów. Austria starała się jedynie umocnić swe świeżo zdobyte pozycje w północnych Włoszech, zaś Wielka Brytania, po morskich zwycięstwach, nie przejawiała chęci angażowania swych sił na lądzie. Toteż Rosja wycofała się z wojny. Wtedy inicjatywę wojenną przejął Napoleon, żądając, by Austria wycofała się z Półwyspu Apenińskiego. Gdy ultimatum nie zostało przyjęte, cesarz, po ryzykownej przeprawie wojsk francuskich przez Przełęcz Świętego Bernarda w Alpach (14–21 maja 1800 r.), 14 czerwca rozbił siły austriackie pod Marengo. Następnie Francuzi zajęli Monachium i zagrozili stolicy Austrii. Austriacy po kilku miesiącach zawieszenia broni wznowili działania, ale 3 grudnia gen. Moreau pokonał ich pod Hohenlinden w Bawarii, gdzie znakomitą postawą odznaczyli się ułani z polskiej Legii Naddunajskiej. Zmusiło to Austrię do zawarcia 9 lutego 1801 r. pokoju w Lunéville, przywracającego stan posiadania taki, jak po włoskich zwycięstwach Napoleona z 1797 r.

²⁹ Urodził się jako syn korsykańskiego adwokata – był pierwszym konsulem Republiki 1799–1804, cesarzem Francuzów 1804–1814 i 1815 oraz przejściowo królem Włoch 1805–1814.

ców i Szwedów przeciwko 160 tysiącom Francuzów, Polaków i Sasów, przy czym ci ostatni w trakcie bitwy przeszli na stronę wroga.

Po szczęśliwym powrocie na ojczystą ziemię przez następne ok. 40 lat Anton pracował na swoim gospodarstwie. Jeszcze 19 lutego 1854 r., gdy Anton senior przeżywał już sześćdziesiąty trzeci rok życia, proboszcz Martínez w urzędowym piśmie określał go jako rolnika³⁰. Natomiast po upływie zaledwie dwu lat tenże proboszcz w niemieckojęzycznym dokumencie z 27 października 1856 r. napisał już wymowne słowo „*Bauerausgediner*”³¹. Znaczyłoby to, że prawdopodobnie najstarszy z synów Joseph Wenzel przejął już gospodarstwo rolne, a Anton senior mieszkał u niego, licząc na przysługującą mu opiekę i wyżywienie. Natomiast świadectwo maturalne Antona Jedka juniora wystawione w Kłodzku pięć miesięcy wcześniej, 27 maja 1856 r., podaje już jako podstawowy zawód jego ojca określenie „tkacz” (*Weber*)³². Można więc przypuszczać, że po skończeniu 64 lat Anton senior, z nieznanych bliżej przyczyn (osłabione zdrowie czy też potrzeba usamodzielnienia się najstarszego syna?), korzystał już z prawa do bycia na utrzymaniu syna i dodatkowo pracował (być może w domu) jako tkacz, bowiem najmłodszy spośród ośmiorga dzieci syn Wenzel miał jeszcze niepełna czternaście lat, czyli nadal potrzebował opieki i środków do życia. Zauważmy, że tkactwo stanowiło wówczas zajęcie typowe dla sporej części okolicznej ludności.

Od 21 lutego 1861 r., czyli od dnia śmierci małżonki Anny, ostatnie pięć lat swego życia Anton przeżywał już jako wdowiec. W tym samym roku doświadczył jednak radości płynącej z udzielenia jego synowi Antoniemu święceń kapłańskich. Po kilku latach młody redemptorysta o. Anton, już jako kapłan, przy okazji misji głoszonych w okolicy Kłodzka zdołał przybyć do domu rodzinnego w Słonem i być przy łożu śmierci swego ojca³³. Anton Jedek senior osiągnął piękny wiek 74 lat. Zmarł ze starości w rodzinnej wsi 16 czerwca 1866 r. o godzinie siódmej rano. Wcześniej odbył spowiedź generalną i z rąk wikariusza ks. Juliusza Becka (1865–1886) otrzymał sa-

³⁰ Był to kilkuzdaniowy dokument wystawiony na potrzeby wojskowej komisji lekarskiej w związku z osiągnięciem przez Antoniego juniora wieku poborowego. Por. Tuchów, Archiwum Prow. CSsR: teczka A. Jedek, poszyt dokumenty prywatne.

³¹ Proboszcz Martínez w ten sposób opisał status Antona seniora w odręcznie sporządzonym dokumencie (odpis) dotyczącym sakramentu bierzmowania przyjętego przez Antoniego Jedka w 1846 r. Był to jeden z dokumentów wymaganych przed przyjęciem sakramentu święceń kapłańskich. Por. Tuchów, Archiwum Prow. CSsR: teczka A. Jedek, poszyt dokumenty prywatne.

³² Por. Tuchów, Archiwum Prow. CSsR: Abgangs-Zeugnis – Anton Jedek, z dn. 27 maja 1856 r.

³³ Por. B. Łubieński, *Zyciorys ojca Antoniego Jedka*, mps, [Mościska k. Przemysła brw], (dalej cyt. jako ŻoJedka), s. 1.

krament namaszczenia chorych. Pogrzeb odbył się w 19 czerwca, a poprowadził go proboszcz Josef Martinez³⁴.

Matka Antoniego juniora była o prawie 8 lat młodsza od jego ojca. Anna Ludmila przyszła na świat również w Słone, o godzinie szóstej rano 2 kwietnia 1799 r. Jej rodzicami byli chałupnik Joseph Scoda i Katharina z domu Wolfin. Podobnie jak to było w przypadku Antona seniora, ochrzcił ją ówczesny proboszcz Czermej ks. Wentzel Tomaschek. Świadkami tego wydarzenia były osoby zaprzyjaźnione ze Słonego: Katharina, żona Josepha Jedka rolnika, Anna, córka Johanna Kümmera chałupnika oraz Joseph Zeidler, chałupnik³⁵.

Rodzice Antoniego juniora poznali się ok. 1820 r., a 20 lutego 1821 r. w kościele parafialnym św. Bartłomieja w Czermej odbył się ich ślub. Anton miał w tym czasie już 29, Anna 20 lat³⁶. Przy sakramencie małżeństwa z ramienia Kościoła asystował miejscowy proboszcz Joseph Franke (1818–1833), a funkcję świadków pełnili: Franz Jedek, chałupnik, oraz Joseph Kriegel, z zawodu szewc³⁷.

Anna była kobietą pobożną i bogobożną. Odbyła m.in. pielgrzymkę do sanktuarium Matki Bożej na Jasnej Górze w Częstochowie, gdzie – jak się przypuszcza – najprawdopodobniej w godzinie jakiejś ciężkiej rodzinnej próby lub doznania szczególnej łaski wymodliła przyszłe powołanie zakonne dla swego syna Tomiczka (jak go z czeska nazywano w domu)³⁸.

³⁴ Zob. Kudowa – Czerma, archiwum parafialne: Księga zmarłych (Słone, 1 grudnia 1780 – 28 grudnia 1882), s. 445-446, nr 20.

³⁵ Tamże, s. 317.

³⁶ Z analizy księgi małżeństw wynika, że wiele z nich zostało zawartych w podobnym wieku obojga narzeczonych.

³⁷ Zob. Kudowa – Czerma, archiwum parafialne: Księga małżeństw (Słone i Brzozowie, 25 października 1780 – 23 października 1902), 1821 r., s. 133-134, nr 3.

³⁸ Fakt ten akcentuje pierwszy biograf o. Antona Jedka – sługa Boży o. Bernard Łubieński CSsR (1846–1933). Łubieński był najpierw jego podwładnym, a następnie przełożonym. Prace redakcyjne nad obszernym biogramem podjął na polecenie ówczesnego prowincjała w czasie pierwszej wojny światowej – ok. 1915 r., kiedy wojska rosyjskie zajęły Przemyśl. Dzieciństwo spędził w Warszawie i Sankt Petersburgu, potem od 1858 r. uzupełniał swoje staranne wykształcenie w Anglii. Przez 12 lat pracował w Anglii, Szkocji i Irlandii. W Anglii został kapłanem i mając 18 lat, 5 września 1864 r. wstąpił do Zgromadzenia Redemptorystów. W klasztorze w Clapham w Anglii przeszedł formację (7 maja 1866), a 29 grudnia 1870 r. otrzymał święcenia kapłańskie w kościele redemptorystów w Akwizgranie. Wrócił do Polski (okolice Rzeszowa) w 1879 r. na zaproszenie swego rodzzonego brata hrabiego Rogera (niewykluczone, iż znał on już wielkie zasługi na polu erygowania klasztoru redemptorystów w Austrii i na Morawach ze strony arcywojewody Maximiliana d'Este, wielkiego mistrza zakonu niemieckich rycerzy). Łubieński nawiązał tam kontakt z generałem redemptorystów oraz z prowincją austriacką (eryg. 2 lipca 1841 r.; w 1901 r. liczyła 291 członków). W wyniku odbytych rozmów w 1881 r. prowincjał austriacki wykupił w Mościskach poddominikański klasztor, który niebawem stał się polską placówką redemptorystów. Klasztor redemptorystów w Mościskach istniał od 1883 r., a o. Bernard przeżył tu 25 ze swoich 62 lat życia zakonnego. W styczniu 1885 r. Łubieński zachorował na gripę, po której nastąpił częściowy paraliż nóg. Mimo intensywnego leczenia pozostał kaleką do końca życia. Od 1890 r. rozpoczął działalność misyjną, szerząc wszędzie kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Podsumowując jego działalność misyjną, można powiedzieć, że rozciągała się na teren całej Polski. Uczestniczył w 244 misjach, podczas których przeprowadził 508 rekolekcji, przeprowadził też 54 renowacje w kościołach w całej Polsce.

Późniejszy zakonnik Antoni często z wdzięcznością wspominał swoją matkę. Podkreślał, że miał pociechę i radość płynącą z możliwości odwiedzenia w domu rodzinnym w Słonem ciężko chorej na zapalenie płuc Anny i z przygotowania jej na śmierć (zmarła 21 lutego 1861 r.). W tym czasie był on tylko studentem teologii i klerykiem redemptorystą po ślubach wieczystych, ale tylko ze święceniami niższymi, bowiem święcenia kapłańskie przyjął dopiero 28 lipca 1861 r. Matka Antoniego nie ukończyła 61 lat i nie doczekała tej chwili. Wychowała natomiast ośmioro dzieci i nawet jej najmłodszy syn Wenzel (urodzony, gdy miała 42 lata) osiągnął wiek dojrzały – 19 lat. Niestety, brak przekazów źródłowych nie pozwala odpowiedzieć na pytanie, czy Antoni Jedek, odbywający studia teologicznego w Austrii, wziął udział w jej pogrzebie 25 lutego 1861 r.³⁹

Zarówno dziadkowie ze strony ojca: Joseph i Ludmila, oraz matki: Joseph i Katharina, jak i rodzice Antoniego juniora pochodzili ze Słonego i byli w miarę zasobnymi rolnikami, należąc w połowie XIX w. do grona ok. 55 tutejszych gospodarzy, na ok. 90-100 żyjących w Słonem rodzin.

2.2. Rodzeństwo i krewni

Małżeństwo Antona i Anny doczekało się dziewięciorga potomstwa, przy czym Antoni junior był ich szóstym z kolei dzieckiem (i trzecim spośród pięciu potomków płci męskiej), które przyszło na świat po trzynastu latach pożycia małżeńskiego. Krąg jego rodzeństwa tworzyło pięciu braci i trzy siostry. Byli to kolejno: Joseph Wenzel (ur. 14 lutego 1822), Joseph, Johann (21 grudnia 1825); Francisca (16 lutego 1828); Anna Katherina (30 lipca 1830), Josepha (28 sierpnia 1831), Joseph (12 kwietnia 1837), Franz Johann (9 czerwca 1839) i Wenzel (22 maja 1842)⁴⁰.

Należy tutaj podkreślić interesujący fakt, że jeden spośród trzech młodszych braci, który po ich ojcu Antonim odziedziczył gospodarstwo (ok. 1791), miał syna Antona, który w 1895 r. wstąpił do niższego seminarium związanego z pierwszym domem polskich redemptorystów w Mościskach (niestety, nie został redemptorystą)⁴¹.

Wywierał on zbawienny wpływ na wszystkie warstwy społeczeństwa. Szerzył kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy i był jego największym apostołem w Polsce. Już za życia cieszył się opinią świętości. Akta procesu beatyfikacyjnego otwarto w Rzymie w 1982 r. Por. ZoJedka, s. 1; E. Nocuń, *Misje parafialne redemptorystów polskich w latach 1886–1918*, Lublin 1991, mps BU KUL, s. 85-89; *Polski słownik biograficzny*, t. 18, Wrocław 1973, s. 473.

³⁹ Por. Kudowa – Czerwna, archiwum parafialne: Księga zmarłych: Słone 1 grudnia 1780 – 28 grudnia 1882 [31], s. 421, nr 3.

⁴⁰ Zob. Kudowa – Czerwna, archiwum parafialne: Księga chrztów (Słone i Brzozowie 1789–1829), s. 617, nr 5; 619-667, nr 27; 703, nr 1; tamże, Księga chrztów Słone i Brzozowie (2 lutego 1830 – 27 grudnia 1888), s. 3, 8, 37, 47, 70.

⁴¹ Por. ZoAJedka, s. 2.

Natomiast bliżej nieznaną krewną Antona Jedka była w klasztorze tzw. siostr szkolnych, założonych przez św. Jana de la Salle⁴².

3. Krąg rówieśników

Od połowy XIX w. młodzież parafii Czerмна otrzymywała sakrament bierzmowania w stosunkowo dużych odstępach czasowych, średnio co 9 lat⁴³. Anton Jedek przyjął go w kościele parafialnym w Dusznikach Zdroju 2 maja 1846 r.⁴⁴, mając 12 lat. Sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej udzielił mu praski arcybiskup Alois Josef von Schrenk (1838–1849)⁴⁵. Przyjął wówczas imię Józef (należało ono do najczęściej nadawanych – w grupie pięćdziesięciu dwóch bierzmowanych młodzieńców ze Słonego i Brzozowia przyjął je co drugi)⁴⁶.

Imienna lista bierzmowanych chłopców i dziewcząt w wieku od 5 do 17 lat szczegółowo przybliży nam krąg rówieśników Antoniego, w pierwszym rzędzie kolegów⁴⁷ i koleżanek⁴⁸ ze Słonego i Brzozowia. Co więcej, pozwala stwierdzić, iż wśród 526 młodych ludzi przybyłych w 1846 r. z parafii Czerмна do Dusznik nazwisko Jedeck nosiło jedynie dwóch chłopców z Brzozowia – Joseph (13 lat) i Anton (9 lat). Ze wsi Słone było sześciu chłopców w wieku 12 lat: Johann Fleck, Anton Geisler, Johann Koppatscheck, Joseph

⁴² Zob. tamże.

⁴³ Por. Kudowa – Czerмна, archiwum parafialne: Catalog der Firmlinge: 1846; 1856; 1868; 1881; 1883; 1895; 1909.

⁴⁴ Należy tu zauważyć, że Duszniki, które w XVII i XVIII w. stały się znaczącym ośrodkiem tkactwa, handlu sukniem, ośrodkiem produkcji papieru oraz uzdrowiskiem, w poł. XIX w. były już kurortem znanym w całej Europie.

⁴⁵ Arcybiskup baron A. J. Schrenk odwiedził Ziemię Kłodzką i w dniach od 29 kwietnia do 1 maja przeprowadził wizytację generalną kilku parafii, zaczynając od Nowej Rudy, na Dusznikach kończąc. Liczna grupa dzieci przyjmujących sakrament bierzmowania pochodziła z miast Duszniki i Lewin Kłodzki oraz pobliskich wsi, w tym z parafii Czerмна, skąd przyjechało 556 osób (konkretnie z Czerმnej – 237; Słonego – 114; Kudowy – 74; Brzozowia – 57; Jakubowic – 43 oraz Pstrążnej i Bukowiny – 31). Por. Kudowa – Czerмна, archiwum parafialne: Catalog der Firmlinge: 1846; 1856; 1868; 1881; 1883; 1895; 1909, s. 1; N. Bartonitschek, Odpis fragmentów Kroniki parafialnej z lat 1764–1939, mps, Stolberg 10.V.2005 (Pfarrchronik von Tscherbenev, Abschrift erstellt von N. Bartonitschek [Stolberg 10.V.2005], s. 21; tenże, Grenzeck/Tscherbenev (Kreis Glatz/Schlesien), Von A bis Z, [Stolberg 5/2007], mps, (dalej cyt. jako N. Bartonitschek, G/T A-Z), s. 19.

⁴⁶ W gronie chłopców najczęściej przyjmowane imiona to: Józef (26), Anton (14), Franz (10), Johann (10), Carl (3), oraz dwukrotnie: Alojjs, Armand, Bartholomeus i Elijas, i wreszcie jednorazowo: Adolf, Augustyn, Daniel, Gustav, Ignatz, Laurentius, Paul i Petrus. Zob. Kudowa – Czerмна, archiwum parafialne: Catalog der Firmlinge: 1846; 1856; 1868; 1881; 1883; 1895; 1909, s. 8-9.

⁴⁷ Bierzmowani chłopcy ze Słonego i Brzozowia osiągnęli wiek: pięciu lat (1), sześciu i siedmiu (po 9), ośmiu (10), dziewięciu (9), dziesięciu (11), jedenastu (12), dwunastu (10), trzynastu (1) i siedemnastu (1). Bierzmowani młodzieńcy ze Słonego najczęściej nosili nazwiska: Langer (8), Hillmann (6), Koppatscheck (4), Strzeda (3), Zeidler (3), Tschap (2), Wieth (2) oraz w jednym przypadku: Bernard, Fleck, Geisler, Haber, Hurschadeck, Schmuteck, Stephan i Wieth. Zob. Kudowa – Czerмна: Catalog der Firmlinge: 1846; 1856; 1868; 1881; 1883; 1895; 1909, s. 8.

⁴⁸ Bierzmowane dziewczęta ze Słonego i Brzozowia osiągnęły wiek: sześciu lat (7), siedmiu (7), ośmiu (13), dziewięciu (15), dziesięciu (17), jedenastu (12), dwunastu (6), trzynastu (9). Zob. tamże, s. 8-9.

Langer i dwaj chłopcy o tym samym imieniu i nazwisku: Anton Langer. Z Brzozowia 12 lat ukończyło trzech chłopców: Benedictt, Johann i Josef Kurzatka⁴⁹.

Warto także wspomnieć, że w gronie bierzmowanych przybyłych z Czermej do Dusznik w 1846 r. był dziesięcioletni Julius Beck (1836, Czerma – 1911, Brzozowie)⁵⁰. Otóż w kilka lat po przyjęciu święceń kapłańskich był on wikariuszem w Czermej (1865–1886)⁵¹, a następnie w latach 1886–1891 tutejszym proboszczem.

Szczególnie blisko Anton kolegował się z o sześć lat młodszym chłopcem o imieniu Franz⁵², pochodzącym z rodziny o identycznym brzmieniu nazwiska – Franz, mieszkającej w pobliskiej Czermej. Urodził się on 15 lipca 1838 r. w Czermej o godzinie piątej rano⁵³, a jego rodzicami byli Franz i Josepha z domu Langer. Kolega Jedka Franz Franz, kiedy osiągnął wiek dojrzały, poślubił Marię z domu Tomeck⁵⁴ i miał z nią kilkoro potomstwa.

Te więzy koleżeństwa, a nawet przyjaźni, w swoisty sposób zaowocowały przynajmniej dwoma powołaniami zakonnymi. W późniejszym czasie, według informacji o Bernarda Łubieńskiego, trzech synowie tegoż Franza wstąpili do Zgromadzenia Redemptorystów. Jednak w rocznikach prowincji austriackiej znaleziono jedynie dwóch przedstawicieli tej rodziny. Byli to Amand Franz (ur. 5 października 1859 r. o godz. 22, chrzest 7 października, święcenia 17 sierpnia 1884) i Franz Xavery Franz (ur. 11 grudnia 1864 r. o godz. 19, chrzest 12 grudnia⁵⁵, święcenia 10 sierpnia 1887)⁵⁶. Wymie-

⁴⁹ Zob. tamże.

⁵⁰ Był on synem Friedricka Becka i Josephy Wieteck, a chrztu 20 maja udzielił mu ks. prob. J. Martinez. Zob. Kudowa – Czerma, archiwum parafialne: Catalog der Firmlinge: 1846; 1856; 1868; 1881; 1883; 1895; 1909, s. 3, nr 83; tamże, Księga chrztów (Czerma, 3 stycznia 1818 – 31 grudnia 1862), s. 600-601, nr 36.

⁵¹ Przypomnijmy, że to ks. wikariusz Juliusz Beck umożliwił umierającemu Antonowi Jedkowi seniorowi spowiedź generalną i udzielił mu sakramentu chorych. Nie można wykluczyć, że właśnie w tym czasie koledzy ze szkoły, a być może również z okresu nauki w kłodzkim gimnazjum, Antoni Jedek CSsR i Juliusz Beck, ksiądz diecezjalny, po latach ponownie spotkali się w Słonem lub w Czermej.

⁵² Należy tu zaznaczyć, że w gronie młodzieńców przyjmujących w 1846 r. sakrament bierzmowania, pochodzących ze Słonego, nie było żadnej osoby o takim nazwisku. Natomiast aż pięciokrotnie występuje ono w gronie chłopców mieszkających w Czermej. Byli to według kolejności zapisu w księdze: nr 4: Jos. Fr. Franz (lat 11, przyjął imię Antonius), nr 43: Amand Jos. Franz (lat 6 – Emil); nr 92: Franz Franz (lat 6 – Joseph); nr 104: Friedrich Franz (lat 13 – Carl) i nr 110: Johann Franz (lat 13 – Joseph). Zob. Kudowa – Czerma: Catalog der Firmlinge: 1846; 1856; 1868; 1881; 1883; 1895; 1909, s. 2-4.

⁵³ Tego samego dnia, tzn. 15 lipca o godzinie piętnastej ks. prob. Josef Martinez ochrzcił niemowlę. W gronie chrzestnych i świadków byli Jossel Franz z Kudowy, Josef Franz z Jakubowic, Ludmiła i Josef Langer oraz Maria i Carl Franz z Czermej. Por. Kudowa – Czerma, archiwum parafialne: Księga chrztów (Czerma, 3 stycznia 1818 – 31 grudnia 1862), nr 4, s. 682-683, nr 46.

⁵⁴ Zob. Kudowa – Czerma, archiwum parafialne: Księga chrztów (Czerma, 3 stycznia 1818 – 31 grudnia 1862), nr 4, s. 682; tamże, (Czerma, 2 stycznia 1863 – 3 grudnia 1892), nr 5, s. 61, nr 121.

⁵⁵ Ochrzcił go ks. prob. Johann Marell (1863–1865), a chrzestnymi byli Ignatz Langefeld i Eleonora Franz.

⁵⁶ Zob. *Catalogus Congregationis SS. Redemptoris continuatus et publicatus mensae septembri anni Domini* [1901], Romae [brw], s. 165.

nieni zakonnicy Amand i Franz Xawery zapisali w historii Zgromadzenia Redemptorystów świetlane karty i pozostają w pamięci jako zasłużeni dla trzech, a nawet czterech prowincji Zgromadzenia w Europie Środkowej.

4. Kontekst historyczno-kulturowy

W okresie dzieciństwa i wczesnej młodości Antona Jedka, czyli w latach 1834–1856, historycy tego regionu odnotowali szereg bolesnych wydarzeń. Były to m.in.: 1834 – klęska suszy i nieurodzajów (m.in. Police nad Metują i Broumova)⁵⁷; w 1832 r. w Słonem i okolicy (oraz w Czechach i na Morawach), a w 1834 r. w Cermnej panowała cholera, zmarło tak wiele osób, że musiano powiększyć cmentarz⁵⁸ (była to druga pandemia cholery w Europie, która miała miejsce w latach 1826–1841⁵⁹; trzecia nastąpiła w latach 1846–1861⁶⁰); 1844 – powstanie wyzyskiwanych tkaczy⁶¹; 1847 – klęska głodu; 1848–1849 – Wiosna Ludów (koniec epoki feudalnej); 1850 – całkowite uwłaszczenie chłopów w Prusach (akcja germanizacyjna).

Jedynie na zasadzie hipotezy można twierdzić, że jeśli idzie o podstawową formację religijną w duchu tradycji katolickiej, to pierwszym jej miejscem był dla Antona Jedka dom rodzinny i liczna, wielopokoleniowa rodzina, a następnie wspólnotowe przeżywanie tajemnic chrześcijańskich w rytmie roku liturgicznego w kościele filialnym w Słonem, jak też pielęgnowanie kultu maryjnego związanego z łaskami słynącym obrazem Matki Boskiej Bolesnej i „Źródłem Maryi” w miejscowym sanktuarium w Zielonej Dolinie. U genezy tego kultu leżało doświadczenie szczególnej opieki i orędownictwa Matki Bożej, zwłaszcza od momentu pojawienia się epidemii cholery w 1832 r. i latach następnych, oraz jej konsekwencja w postaci

⁵⁷ Panowały wielkie upały, przez cztery miesiące nie spadł deszcz, wyschły potoki, zginęły wszelkie uprawy rolne. Zob. M. Pichl, *Police nad Metují v datech*, [Police nad Metují] 2004, s. 105.

⁵⁸ Warto tu zauważyć, że naukowcy dopiero w ćwierć wieku później ustalili przyczyny i drogi rozprzestrzeniania się tej groźnej choroby. Natomiast szczepionkę przeciwko cholercie wprowadzono dopiero po sześćdziesięciu latach (tzn. w 1892 r.) od wybuchu drugiej pandemii w Europie Środkowej i na Ziemi Kłodzkiej. Por. N. Bartonitschek, G/T A-Z, s. 58.

⁵⁹ Epidemia rozszerzyła się z Mekki w Arabii Saudyjskiej, po czym przeniknęła do Egiptu, a następnie do Europy (1832 była w Paryżu).

⁶⁰ Tym razem epidemia wyszła z Chin, zaatakowała Maghreb (w szczególności Algierię), a następnie, w latach 1849–1851, środkową i zachodnią Europę. W wojnie krymskiej (1853–1856) zginęła wielka liczba żołnierzy oraz wysokie rangi oficerów angielskich i francuskich. Zob. T. Fitych, „*Od powietrza, głodu ...*”. *Rok 1832: epidemia cholery w Słonem k/Kudowy, Polsce, Europie...*, artykuł przygotowany do druku.

⁶¹ W literacki sposób przybliża go m.in. dramat *Tkacze*, w którym bohaterem zbiorowym jest tłum robotników. W 1893 r. wydał go niemiecki dramaturg, prozaik i poeta Gerhart Hauptmann (1862–1949). W 1912 r. otrzymał Nagrodę Nobla „przede wszystkim w uznaniu jego płodnej, różnorodnej i wybitnej działalności w dziedzinie sztuki dramatycznej”.

ślubu odbywania corocznie dziękczynnej procesji związanej z uroczystością Trójcy Świętej⁶².

Można przypuszczać, że młody Anton skończył najpierw kilkuklasową katolicką szkołę podstawową działającą w Słonem⁶³, usytuowaną w pobliżu kościoła Narodzenia NMP, wzniesionego w 1780 r.

5. Zamiast zakończenia – następne środowiska życia Antoniego Jedka CSsR

Z chwilą kiedy Antoni Jedek w 1856 r. ukończył sześcioletnie gimnazjum w Kłodzku i osiągnął wiek 22 lat, w jego życiu otwarły się trzy kolejne środowiska formacji, ogólnoludzkiej i chrześcijańskiej autorealizacji oraz zakonnej posługi⁶⁴.

Pierwszy i najkrótszy z nich stanowi jedenastoletni pobyt w Austrii (1856–1864 i 1868–1871). W tym czasie odbył on nowicjat w Puchheim i ukończył studium filozofii i teologii w redemptorystowskim instytucie w Mautern (1857–1861). Po otrzymaniu święceń kapłańskich w wiedeńskim domu prowincjalnym przy kościele pw. Maria am Gestade (Graz, 28 sierpnia 1861 r.) w latach 1861–1863 odbył tzw. drugi nowicjat (tirocinium, czyli bezpośrednie przygotowanie do prowadzenia misji ludowych).

Następne, poza hrabstwem kłodzkim, a drugie po Austrii, środowisko życia o. Jedka otwarło się dla niego na 13 lat w Czechach, czyli w całkowicie odmiennym kręgu kulturowym, w dodatku w okresie tzw. czeskiego ruchu narodowego. Początkowo, w latach 1863–1868, tworzył on wspólnotę domu redemptorystów przy tzw. czeskiej Jasnej Górze (Svata Hora k. Příbramu). Następnie na trzy lata powrócił do Wiednia, ale już od 1871 r. przez następne 9 lat (do 1880) pełnił odpowiedzialny urząd rektora praskiego domu redemptorystów.

⁶² Por. T. Fitych, *Kaplica leśna pw. Matki Bożej Bolesnej w Zielonej Dolinie (Refleksje nad XIX-wiecznym pomnikiem wiary, w 175. rocznicę powstania centrum kultu i w 120. rocznicę uroczystego poświęcenia murowanej kaplicy 1887–2007)*, artykuł przygotowywany do druku.

⁶³ Realia ówczesnego szkolnictwa w wymiarze podstawowym przybliża m.in. regulamin szkolny dla niższych szkół katolickich w miastach i wsiach Śląska i hrabstwa kłodzkiego (z 1801 r., pkt. 1-49). Por. *W kraju Pana Boga. Źródła i materiały do dziejów Ziemi Kłodzkiej od X do XX wieku*, opr. A. Herzig, M. Ruchniewicz, Kłodzko 2003, s. 166-168.

⁶⁴ Zob. m.in. *Catalogus Congregationis Sanctissimi Redemptoris, Romae* [1859], s. 17, 56; *Denkwürdige Männer aus und in der Grafschaft Glatz*, „Vierteljahrsschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz” 1886, s. 19-20; *Litterae annales de rebus gestis provinciae Pragensis Congregationis SS Redemptoris*, Pragae 1903, s. 68-69.

Przez najdłuższy, dwudziestotrzyletni okres (1880–1903) jego kolejną małą ojczyzną była Polska (Galicja). Tutaj stał się pionierem Polskiej Prowincji Redemptorystów (1909), nauczył się języka polskiego i jako kolega ze studiów oraz mąż zaufania austriackiego prowincjała był pierwszym superiorem nowo otwartego domu redemptorystów w Mościskach (1883), a następnie w Tuchowie k. Tarnowa (1896)⁶⁵.

W sumie w ciągu 69 lat życia pierwsze 22 lata przeżył na ziemi kłodzkiej; następnie w Austrii – 11 lat, w Czechach – 13 i w Polsce bez mała 23 lata. Jego życie i działalność czekają na pełne opracowanie w postaci źródłowej i nowoczesnej monografii.

Podpis i fotografia o. A. Jedka

© Wszystkie fotografie umieszczone w powyższym tekście i opracowanie tabel – ks. T. Fitych

⁶⁵ Niestety do dzisiaj nie doczekał się on biogramu w leksykonie redemptorystowskim. Nie ma też żadnej monografii. Zob. m.in. S. J. Boland, *A Dictionary of the Redemptorists*, Romae 1987.